DOI: [10.32702/2307-2156-2019.9.22](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2019.9.22)

УДК: 336.1

*Т. Л. Шестаковська,
к. е. н., старший викладач, Чернігівський національний технологічний університет
ORCID ID: 0000-0002-8098-8439*

СТРАТЕГІЧНІ ВЕКТОРИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ КОСМІЧНОГО ПРОСТОРУ В ІНТЕРЕСАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

*T. Shestakovska
PhD in Economics, Senior Lecturer, Chernihiv National University of Technology*

STRATEGIC VECTORS OF STATE POLICY ON THE USE OF SPACE POTENTIAL IN THE INTERESTS OF NATIONAL SECURITY

В статті обґрунтована доцільність та формалізована змістовність удосконалення й активізації стратегічних орієнтирів державної політики щодо використання потенціалу космічного простору в інтересах національної безпеки. Визначена мета та напрями формування державної політики використання потенціалу космічного простору в інтересах національної безпеки. Розроблено концептуальні підходи до формування державної політики використання потенціалу космічного простору в інтересах національної безпеки в частині ідентифікації її рівнів, складових елементів та обґрунтування необхідності сутнісних змін у її нормативно-правовому забезпеченні та вдосконаленні функціоналу суб'єктів, що реалізують таку політику. Це заклало наукове підґрунтя для розробки специфічних методів, принципів, функцій та інструментів, ціле-орієнтованих на реалізацію стратегічних завдань використання потенціалу космічного простору в інтересах національної безпеки, що, у свою чергу, сприятиме зміцненню останнього та стійкості національної економіки. Доведено, що вирішення питань космічної сфери лише шляхом прийняття нормативно-правових актів без чіткого визначення космічної державної політики, належного фінансування зі сторони держави, залишає всі ці спроби на декларативному рівні. Запропоновано розробити і прийняти нову модель космічної діяльності, тобто космічну доктрину України, яка б враховувала виклики сучасності, національні інтереси та суспільні потреби і була складовою для стратегічного розвитку країни та її безпеки. Дана модель представляє собою послідовність дій щодо аналізу, прогнозування, вибору необхідних і можливих заходів державної політики розвитку космічної галузі України в інтересах національної безпеки, інституційно-організаційного, фінансово-економічного та інформаційно-консалтингового забезпечення і включає шість структурних блоків, які відповідають кожному із представлених етапів за матричним принципом. У процесі реалізації такої структурно-функціональної моделі відбувається переосмислення основних тенденцій та проблем забезпечення розвитку космічної галузі України в інтересах національної безпеки.

The article substantiates the expediency and formalizes the content of improving and intensifying the strategic guidelines of state policy on the use of space potential in the interests of national security. The purpose and directions of formation of the state policy of use of potential of outer space in the interests of national security are defined. Conceptual approaches to the formation of state policy on the use of space potential in the interests of national security in terms of identifying its levels, constituent elements and justifying the need for substantial changes in its legal framework and improving the functionality of entities implementing such policies. This laid the scientific basis for the development of specific methods, principles, functions and tools aimed at implementing the strategic objectives of using the potential of outer space in the interests of national security, which, in turn, will strengthen the latter and the stability of the national economy. It is proved that the solution of space issues only by adopting regulations without a clear definition of space state policy, adequate funding from the state, leaves all these attempts at the declarative level. It is proposed to develop and adopt a new model of space activities, ie the space doctrine of Ukraine, which would take into account the challenges of today, national interests and social needs and be a component for the strategic development of the country and its security. This model is a sequence of actions for analysis, forecasting, selection of necessary and possible measures of state policy of the space industry of Ukraine in the interests of national security, institutional, organizational, financial, economic and information consulting and includes six structural units that correspond to each of the presented stages on a matrix principle. In the process of implementing such a structural and functional model, the main trends and problems of ensuring the development of the space industry of Ukraine in the interests of national security are being reconsidered.

Ключові слова: космічний простір; національна безпека; регулювання; державна політика; потенціал.

Keywords: outer space; national security; regulation; state policy; potential.

Обґрунтування обраної теми дослідження.

Поряд з безсумнівними перевагами космічних технологій, дослідження та використання космічного простору пов'язане з низкою ризиків, загроз і викликів, що створюють небезпеку як для населення Землі, так і для космічного простору, а також для людей та інших біологічних істот, що перебувають у космосі. Саме тому безпека космічної діяльності в останні роки набуває характеру однієї з найсерйозніших проблем космічної діяльності. Космічна діяльність охоплює фундаментальні та прикладні дослідження космічного простору; розробку, виробництво та використання космічних систем; вирішення оборонних завдань; міжнародне співробітництво з метою обміну інноваційними технологіями та їх виводу на світові ринки. Ефективне функціонування будь-якої галузі економіки є результатом дієвого та збалансованого нормативно-правового механізму регулювання. Проте, ринкова трансформація галузевої структури України не забезпечила результативних зрушень.

Метою статті є обґрунтування науково-прикладних засад формування та реалізації стратегічних векторів державної політики щодо використання потенціалу космічного простору в інтересах національної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Серед наукових досліджень, присвячених державній політиці регулювання космічної галузі, варто відмітити праці О. Василика, В. Гейця, І. Запатріної, Е. Лібанової, О. Макарової, І. Луніної, І. Лютого, А. Мазаракі, А. Максюті, А. Мярковського, Д. Полозенка, Т. Мельник, В. Лагутіна, В. Федосова, С. Юрія, Т. Затонацької та ін. Дослідженню теоретичних та практичних аспектів управління та розвитку космічної галузі присвятили свої праці такі вітчизняні науковці як: Ю. Алексєєв, О. Дегтярьов, В. Горбулін, С. Конюхов, А. Шевцов, О. Пилипенко, В. Присяжний й інші.

В той же час, на сьогодні важливим є сприйняття державної політики щодо використання потенціалу космічного простору в інтересах національної безпеки, що й обумовлює актуальність даного дослідження.

Основний зміст дослідження.

Відповідно, з позиції ряду науковців, державна політика представляє собою: визначений порядок; метод, за допомогою якого здійснюється регулювання певного кола суспільних відносин; спосіб впливу на життя суспільних мас; чітко сформована й цілеорієнтована діяльність публічної влади; сукупний управлінський вплив; механізм упорядкування компонентів та підсистем суспільства й окремих цінностей; реакція держави на трансформації, модернізації, насамперед негативні фактори і тенденції; елемент взаємодії держави та суспільства.

Ефективна державна політика щодо використання потенціалу космічного простору є основою для забезпечення безпеки країни в сучасному інформаційному суспільстві. Як результат реалізації існуючих методів забезпечення розвитку потенціалу космічного простору в Україні, значна частина показників його безпеки

знаходиться за межами оптимального рівня. У свою чергу, використовуючи ефективні методи та інструменти державної політики використання потенціалу космічного простору, такі тенденції можуть діяти як активний стимул до інноваційного розвитку та збільшення реалізації потенціалу космічного простору, забезпечувати диверсифікацію фінансових ресурсів з метою капіталізації космічної діяльності, базисом для активізації вітчизняного космічного потенціалу і конкурентної переваги на світовому ринку.

Інтерпретуючи зазначене до потреб нашого дослідження, державну політику розвитку сфери космічної діяльності варто визначити як: стратегічний підхід держави до формування нових можливостей космічної діяльності, розвитку сучасних космічних технологій і проведення нових космічних досліджень, ефективне використання космічного потенціалу з метою подальшого освоєння космічного простору на основі пріоритету екологічної безпеки й економічних інтересів України; сукупність механізмів діяльності органів державної влади, об'єктивованих у цільових космічних програмах як цілі, заходи, завдання, засоби тощо.

З метою підвищення результативності космічної діяльності, вирішення актуальних завдань національної безпеки і оборони та реалізації геополітичних інтересів держави, сприяння науково-освітньому, соціально-економічному та еколого-культурному розвитку суспільства, підвищення престижу України як космічної держави на світовому рівні, перетворення космічної галузі України на мультиплікатор високотехнологічного розвитку національної економіки, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 березня 2011 року №238-р. була схвалена Концепція реалізації державної політики у сфері космічної діяльності на період до 2032 року [1-2].

Визначальним для державної політики є результат її реалізації, тобто кількісний вимір її цілей. У відповідності до представленої концепції держава задекларувала очікувані результати, способи й шляхи досягнення зазначених результатів. Основним напрямом вирішення існуючих проблем космічної галузі України є вдосконалення механізму надання державної підтримки і забезпечення інвестиційної привабливості космічної діяльності.

Аналізуючи складові організації космічної діяльності в Україні, варто відзначити, що держава взяла на себе значну частку забезпечення процесу розвитку галузі за допомогою двох взаємопов'язаних процесів: державної підтримки та інвестиційної привабливості космічної діяльності, які представлені в нормативно-правових актах.

В умовах значного звуження сектору державної власності держава має проводити адекватну відповідно до таких процесів політику в економічній сфері, реалізуючи в ній свою господарсько-організаторську, соціально-економічну та інші функції. Саме у такій політиці має актуалізуватись не імператив або диктат у його різноманітних формах, а ефективне регулювання, насамперед диспозитивне, координація, контроль, прогнозування, а також застосування у більшості методів соціально-економічного характеру, базисом яких є раціональна та ефективна податкова система, яка стимулює виробництво та підприємництво. Також потребує вдосконалення фінансово-кредитна, бюджетна й державно-закупівельна системи.

Протягом останнього десятиріччя, для підтримки космічної галузі були прийняті й інші нормативно-правові акти, а саме Закон України «Про державну підтримку космічної діяльності», який визначає засади державної підтримки космічної діяльності в Україні та представив космічну галузь як пріоритетну складову високотехнологічного сектора економіки з метою забезпечення національних інтересів держави [3]. Для підвищення ефективності космічної діяльності України наказом Державного космічного агентства України від 21.05.2015 р. №100 була затверджена «Стратегія космічної діяльності на період до 2022 року».

Підсумовуючи, слід вказати, що дуже актуальним є забезпечення взаємозв'язку між інструментами нормативно-правового механізму різних рівнів, а саме: законами, указами Президента, постановами Кабінету міністрів України й іншими підзаконними актами. Неузгодженість таких нормативно-правових актів можна спостерігати на прикладі паралельної дії протягом певного часу Указу Президента України від 27 жовтня 1998 р. «Про державну підтримку космічної діяльності», останній з яких майже повністю перекриває попередній, але водночас не скасовує його.

Для забезпечення узгодженості між усіма видами нормативно-правових актів різних рівнів у сфері аерокосмічної діяльності, варто прагнути до скорочення відриву в часі між підготовкою проєктів законів, які приймаються Верховною Радою України, та підготовкою проєктів підзаконних актів, що приймаються на їх основі. Якщо такий відрив затягується, то сукупність загальних положень законодавства тривалий час не використовується, адже не встановлено порядок використання відповідних норм.

У свою чергу, ми підтримуємо позицію тих науковців й дослідників, які актуалізують необхідність та перспективність кодифікації всіх існуючих нормативно-правових актів в єдиний комплексний акт, а саме Космічний кодекс України. Саме це дозволить оновити існуючий нормативно-правовий механізм регулювання аерокосмічної галузі в Україні, систематизувати та узгодити відповідне законодавство. Основним завданням такого оновлення є приведення чинного національного законодавства у відповідність до потреб сучасного етапу й перспектив розвитку відносин у сфері дослідження та використання космічного простору. Вдосконалення нормативно-правового механізму регулювання аерокосмічної галузі України має проводитись на ґрунтовному аналізі норм національного законодавства й практики його використання, норм міжнародного космічного права й законодавчому досвіді провідних космічних держав всього світу [4-5].

Всі представлені нормативні акти були покликані вирішити проблеми, які стоять перед космічною діяльністю України. Однак вирішення питань космічної сфери лише шляхом прийняття нормативно-правових актів без чіткого визначення космічної державної політики, належного фінансування зі сторони держави, залишає всі ці спроби на декларативному рівні. Для цього варто розробити і прийняти нову модель космічної діяльності, тобто

космічну доктрину України, яка у враховувала виклики сучасності, національні інтереси та суспільні потреби і була складовою для стратегічного розвитку країни.

Проведені методологічні дослідження інституційного забезпечення реалізації державної політики використання потенціалу космічного простору в інтересах національної безпеки стали основою для систематизації етапів аналізу, прогнозування, вибору дієвих заходів.

Ключові засади визначених автором пропозицій представлено у вигляді структурно-функціональної моделі (рис.1), відповідно до якої мета, завдання й структура проведеного аналізу, прогнозування, вибір заходів реалізації державної політики використання потенціалу космічного простору в інтересах національної безпеки взаємопов'язані і взаємозалежні між собою. Структура та методи проведеного аналізу безпосередньо пов'язані із визначеними завданнями і методами прогнозування, з запропонованими етапами щодо вибору заходів державної політики використання потенціалу космічного простору в інтересах національної безпеки [6-7].

ЕТАПИ	СТРУКТУРА РОБОТИ					
	Визначення пріоритетів	Визначення цілей і завдань	Оцінка ефективності	Оцінка фінансових можливостей	Визначення ризиків і загроз	Розробка політики
Аналіз і оцінка	Аналіз основних тенденцій і проблем у розвитку космічної галузі	Аналіз рівня розвитку космічної галузі. Методи забезпечення	Комплексна оцінка ефективності заходів щодо підтримки космічної галузі	Аналіз стану фінансування космічної галузі з державного бюджету	Оцінка рівня розвитку галузей і підгалузей потенціалу космічного	Встановлення зв'язку між ефективністю космічної галузі і заходами забезпечення політики
Прогнозування	Прогнозування довгострокових тенденцій розвитку. Розробка стратегії	Прогнозування розвитку через: інформаційну забезпеченість; оцінку експортного потенціалу	Визначення шляхів вирішення проблем розвитку потенціалу космічного простору	Прогнозування фінансових можливостей потенціалу космічного простору	Визначення основних індикаторів національної безпеки та вплив на них потенціалу космічного простору	Прогнозування фінансових ресурсів, їх розподіл з урахуванням підтримки
Вибір регуляторних заходів	Формування положень державної політики забезпечення розвитку потенціалу космічного простору	Розробка системи заходів впливу держави на розвиток космічної галузі та їх узгодження з кількісним вираженням перспектив	Формування переліку найбільш ефективних регуляторних заходів щодо забезпечення розвитку космічної галузі	Вибір методів бюджетного і податкового забезпечення космічної галузі та її потенціалу	Вибір внутрігалузових пріоритетів з розробкою відповідних програм інноваційного розвитку	Обґрунтування необхідних розмірів підтримки. Вибір раціональних заходів, приведення їх у систему на основі механізму
Фінансове	Фінансові джерела інноваційного розвитку: бюджет, інвестиції, власні кошти та ін.	Бюджетні ресурси спрямовані на забезпечення національної безпеки	Встановлення основних і додаткових джерел фінансування	Розширення традиційних джерел доходів частини бюджету. Дотримання стратегічного плану	Ресурсне забезпечення ризикових зон використання потенціалу космічного простору в інтересах національної безпеки	Обґрунтування витрат бюджету, використання можливостей міжбюджетних відносин
Комунікаційне	Інформування про прогресивні тенденції у реалізації політики розвитку космічної галузі світу	Надання юридичних, економічних і технологічних консультацій	Створення інформаційної бази для оцінки отриманих даних	Інформування органів місцевого самоврядування про забезпечення розвитку космічної галузі	Інформування органів місцевого самоврядування про пріоритети розвитку	Доступ до інформації про можливі заходи підтримки бази даних. Організація консультаційних пунктів

Рис. 1. Структурно-функціональна модель удосконалення державної політики розвитку космічної галузі України в інтересах національної безпеки*

*Джерело: розроблено автором

Сьогодні перед державним апаратом постало питання об'єднання ефективних підприємств оборонної та космічної галузей в єдину корпорацію (концерн) з проектування, виробництва та реалізації ракетно-аерокосмічної продукції та космічних систем з метою забезпечення потреб як цивільного сектору, так і сектору безпеки та

оборони України. У міжнародному комічному праві не визначено роль та шляхи взаємодії з комерційними компаніями.

Ціллю першого етапу, орієнтованого на визначення імперативів раціональної державної політики використання потенціалу космічного простору в інтересах національної безпеки, є: визначення сучасного стану розвитку вітчизняної космічної галузі; проведення комплексної оцінки ефективності державної політики використання потенціалу космічного простору в інтересах національної безпеки; налагодження взаємозв'язків між космічною галуззю та інструментами державної регуляторної політики; врахування потреб суспільства, його соціально-економічних інтересів, що слугує базовою інформацією для реалізації наступних етапів.

Другий етап передбачає комплексне прогнозування обсягів космічної діяльності та обсягів бюджетних коштів, які слугують безпосередньою державною підтримкою розвитку космічної галузі з метою забезпечення національної безпеки у контексті реалізації функцій державної політики. Даний етап включає підготовку виражених пропозицій для впровадження третього етапу моделі з метою вибору ефективних методів забезпечення розвитку космічного потенціалу.

На третьому етапі формуються необхідні умови для реалізації моделі державної політики розвитку космічної галузі України в інтересах національної безпеки. Четвертий етап полягає у ідентифікації можливих напрямів диверсифікації джерел фінансування, використовуючи напрями залучення додаткових ресурсів, раціоналізація та оптимізація обсягів бюджетного фінансування розвитку космічної галузі України в інтересах національної безпеки. П'ятий етап сприяє забезпеченню державної політики розвитку космічної галузі України в інтересах національної безпеки необхідним і своєчасними методами.

Запропонована модель представляє собою послідовність дій щодо аналізу, прогнозування, вибору необхідних і можливих заходів державної політики розвитку космічної галузі України в інтересах національної безпеки, інституційно-організаційного, фінансово-економічного та інформаційно-консалтингового забезпечення і включає шість структурних блоків, які відповідають кожному із представлених етапів за матричним принципом. У процесі реалізації такої структурно-функціональної моделі відбувається переосмислення основних тенденцій та проблем забезпечення розвитку космічної галузі України в інтересах національної безпеки.

Перш за все вирішальними контурами такого процесу вважаємо розробку ефективних інституційних детермінантів (соціальні, економічні, організаційні та інноваційні) державної політики використання потенціалу космічного простору в інтересах національної безпеки. В даному випадку ефективність представляє собою досяжність необхідного рівня сприйняття таких домінант космічною галуззю через призму забезпечення національної безпеки. Тому сприяння імперативів як поступових змін усієї системи розвитку космічної галузі України (від державної політики й до відповідних прикладних результатів), з обов'язковим врахуванням принципів ринкового господарювання [8].

Висновки.

Отже, вихідними принципами державного впливу на забезпечення висхідного поступу використання потенціалу космічного простору в інтересах національної безпеки визначено такі: збалансованість інтересів кожного громадянина, суспільства та держави в процесі реалізації механізмів регулювання космічної діяльності, що передбачає безпосередню участь громадських організацій та громадян у контролі за діяльністю відповідних суб'єктів державного регулювання; комплексність нормативно-правового регулювання суспільно-політичних відносин в космічній галузі, що передбачає ідентифікацію всієї сукупності таких відносин, формування та реалізацію механізмів регулювання космічної галузі як важливої складової державної політики і політики розвитку країни загалом та її безпеки; узгодженість дій центральних та місцевих органів державної влади у сфері нормативно-правового забезпечення реалізації механізмів регулювання космічної галузі; конвергенція національного законодавства, що регулюють функціонування космічної галузі, до відповідних норм міжнародного права.

Література.

1. Про космічну діяльність: Закон України від 28.12.2015 р. № 502/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/502/96-%D0%B2%D1%80>
2. Концепція реалізації державної політики у сфері космічної діяльності на період до 2032 року: Державне космічне агентство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/238-2011-p>
3. Про державну підтримку космічної діяльності: Закон України від 07.02.2019 р. № 1559-ІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1559-14>
4. Чугунов І. Пріоритети бюджетної політики на середньострокову та довгострокову перспективу. Державна фінансова політика та прогнозування доходів бюджету. Київ: НДФІ. 2004. С. 69–99.
5. Лагутін В. Конкурентна політика держави: механізм реалізації. Вісник КНТЕУ. 2016. № 4. С. 22.
6. Мельник Т. Зовнішньоекономічний сектор України: реалії та перспективи. Вісник КНТЕУ. 2016. № 4. С. 38.
7. Ткачук О., Турчак В. Управління розвитком підприємництва в Україні. Вісник КНТЕУ. 2015. № 1. С. 56.
8. Чугунов І., Козарезенко Л. Державне фінансове регулювання розвитку людського потенціалу. Вісник КНТЕУ. 2017. № 3. С. 116.

References.

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine “On Space Activities”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/502/96-%D0%B2%D1%80> (Accessed 13 Sept 2019).
2. State Space Agency of Ukraine (2011), “The concept of the implementation of state policy in the field of space activities for the period up to 2032”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/238-2011-p> (Accessed 13 Sept 2019).
3. Verkhovna Rada of Ukraine (2019), The Law of Ukraine “On State Support to Space Activities”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1559-14> (Accessed 13 Sept 2019).
4. Chugunov, I. (2004), “Priorities of fiscal policy for the medium and long term”, Derzhavna finansova polityka ta prohnozuvannia dokhodiv biudzhetu [Public financial policy and budget revenue forecasting], NDFI, Kyiv, Ukraine, pp. 69–99.
5. Lahutin, V. (2016), “Competitive policy of the state: mechanism of realization”, Visnyk KNTEU, vol. (4), pp.22.
6. Melnyk, T. (2016), “Foreign economic sector of Ukraine: realities and prospects”, Visnyk KNTEU, vol. (4), pp.38.
7. Tkachuk, O. & Turchak, V. (2015), “Management of business development in Ukraine”, Visnyk KNTEU, vol. (1), pp.56.
8. Chugunov, I. and Kozarezenko, L. (2017), “State financial regulation of human potential development”, Visnyk KNTEU, vol. (3), pp.116.

Стаття надійшла до редакції 20.09.2019 р.